

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

ביהמ"ד דקה
דרכי יצחק

St. Thomasstraat 26 2018 Antwerpen

שפיקוב

מסכת מועד קטן

דף ה' ע"א

בגמ', רב אשי שרא להו לבני מתא מחסיא לאקדוחי נהר בורניץ. אמר, כיון דשתו מיניה רבים, כרבים דמי, ותנן עושין כל צורכי רבים.

א. ופירש"י: "לאקדוחי נהרא: לפנות שירטון שבאמצע הנהר. בורניץ: שם הנהר". והרי"ף (ב.), ובפסקי רי"ד והלכ' רי"ץ גאות והר"ן על אתר, גרסו "נהר בירן". והר"ן פי' לאקדוחי, להרחיב נקב המעיין כדי שיקלחו מימיו. ויש להסמיק לזה הסוג' בב"מ (כ"ד:): "ההוא גברא דאשכח ארבעה זוזי דצירי בסדינא ושדו בנהר בירן. אתא לקמיה דרב יהודה, א"ל זיל אכריו. והא זוטו של ים הוא? שאני נהר בירן כיון דמתקיל לא מיאש. והא רובא נכרים נינהו, ש"מ אין הלכה כרבי שמעון בן אלעזר אפילו ברוב נכרים? שאני נהר בירן, דישראל סכרו ליה, וישראל סכרו ליה. כיון דישראל סכרו ליה אימור מישראל נפל, וכיון דישראל סכרו ליה לא מיאש".

ופירש"י שם: "דמתקיל: יש בו מכשולים, אבנים וסתימת גדר שעושים לדגים, ולא מיאש, סבר לא יוכל הנהר להוליכם חוץ למכשולים, ורגילים היו לסוכרו ולנקותו ולכרותו שישטפו מימיו, וסומך שימצאם כשיסכרו אותו וינקום". ולפי גי' הרי"ף ודעימיה, שירטון נהר בירן אינו דבר שבא באקראי בחול המועד, אלא הוא דבר שידעו שצריך לעשותו קודם המועד, כפי רש"י "ורגילים היו לסוכרו ולנקותו ולכרותו", ועי' משנה ברורה (תקמ"ד, סק"א) דצורך הרבים שרי אף שכוונו לכתחילה לעשות זאת במועד. ועוד חידוש חזינן הכא, דאף שישראל הם אלו שמתעסקים בו, אך רובא שנהנים ממנו הם נכרים, אכתי צורך הרבים הוא.

בגמ', חטיטה מי שרי, והתניא בורות שיחין ומערות של יחיד כונסין מים לתוכן, אבל לא חוטטין וכו'.

ב. ודייק המשמרות כהונה "אמאי לא פריך ממתני' דקתני חוטטין בשל רבים משמע דוקא של רבים אבל של יחיד אין חוטטין. וי"ל דהא דקתני חוטטין בשל רבים אתיא לדיוקא אפילו של רבים חטיטה אין חפירה לא ולעולם אפי' בשל יחיד חוטטין". ולא זכיתי להבין, והלא בריש הסוגיא קאמר רבי יוחנן, דמתני' מיירי שלא היה צורך הרבים, ובהא התירו חטיטה, ולא חפירה, אך היכא שהוא צורך הרבים התירו אף חפירה. ומה אפשר להקשות על רבי יוחנן ממתני' אחר שביאר שיטתו במשנה, והיכא שאינו צורך לרבים מהיכי תיתי לחלק בין יחיד לרבים, והלא עיקר ההיתר לצורך הרבים אינו, ודווקא מהברייתא ששם מפורש דביחיד אין חוטטין, שייך להקשות.

ואמנם, בדברי הריטב"א נמצא שיטה המחלקת בין יחיד לרבים, אף שאין צורך כעת לרבים, וז"ל: "אבל רבים צריכין להם אפי' חפירה נמי מותר, פרש"י ז"ל בסמוך, רבים צריכין להם שאין להם מים לשתות. ואינו נכון דא"כ מאי איריא דרבים אפי' דיחיד נמי לצורך אכילה ושתיה עושה כל מלאכה ואפי' בטורח גדול וכשם שקוצר ודש וזורה. ובתוספות פירשו, דרבים צריכין להם לשתות לאחר המועד ואפי' הכי חופרין מעכשיו כדי שיהיו מזומנים להם לאחר המועד לאלתר, אבל כשאין צריכין להם אפי' לאחר המועד לאלתר אין חופרין אלא חוטטין, ומיהו חטיטה שרי כיון שיהיו צריכין להם לאחר זמן. ואינו נכון דכל שאין בו צורך במועד ולא לאחר המועד לאלתר למה נתיר בו אפי' חטיטה".

"והנכון כמו שהיה מפרש הרמב"ן ז"ל, דה"ק לא שנו אלא שאין הרבים צריכין להם אלא להרוחה בעלמא, ומ"מ הרוחה יש להם אפי' במועד, ולפיכך חוטטין שלא יצטרכו כולם למלאה ממקום אחד, אבל רבים צריכין להם במועד ואפי' בדוחק כלומר שיהיו המים יותר קרובים להם אפי' חפירה מותר, ודכותה גבי יחיד שצריך להם היינו שיהיו קרובים לו בביתו, ושאין צריך להם כי יש לו אפילו בקרוב עם הרבים אלא שהוא רוצה בהרוחה לעצמו לשתות משל עצמו". עכ"ל הריטב"א. אך אכתי צ"ב, מה היתה הגמ' יכולה להקשות מהמשנה לפי הרב משמרות כהונה, ודו"ק.

ג. הרא"ש (פי' ו') חולק על הרמב"ן והריטב"א, והעלה לדינא בשם הראב"ד, שהכלל העולה מסוגיין הוא, שכאשר עושים לצורך הרבים, אף על פי שאינו לצורך המועד כלל, מותר, משום שהמועד הוא זמן שאנשים בטלים ממלאכתם, ואם לא יעשו דברים אלו במועד, לא יעשו לעולם, אלא שזהו דוקא במלאכות שהם מעשה הדיוט, אבל מעשה אומן לא הותר אלא כשיש בו צורך הרבים במועד. אך לצורך יחיד לא הותר אלא כשיש את שתי המעלות יחד, מעשה הדיוט ולצורך המועד.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

ביהמ"ד דקה

דרכי יצחק

St. Thomasstraat 26 2018 Antwerpen

שפיקוב

וזהו ביאור מסקנת הסוגיא, שלצורך שתית הרבים במועד הותר לחפור בורות, אף על פי שהחפירה נחשבת למעשה אומן, אבל כשאננם צריכים לו במועד, הותרה דוקא חטיטה, שהיא מעשה הדיוט, וכן מה שהתיר רב אשי לעיל לקדוח הנהר במועד, הגם שלא היו נצרכים למימיו במועד, הוא גם כן במעשה הדיוט דוקא. ובזה נחלק עם הרמב"ן והריטב"א שאף החטיטה התירו לרבים, רק אם הוא צורך המועד לכה"פ בהרווחה. ולצורך היחיד, מודה הרא"ש שזהו רק אם הוא לצורך המועד, וגם אז הותרה רק חטיטה הוא מעשה הדיוט, ולא חפירה שהוא מעשה אומן.

וכמסקנת הרא"ש נפסק בשו"ע בהלכ' חול המועד (תקמ"ד, א, ב). והוסיף הרמ"א, שהיתר זה של צורך המועד ומעשה אומן הוא דוקא בדבר שיש בו צורך הגוף לרבים, כגון שתיית מים ובנין מרחץ, כמבואר שם במשנ"ב (סק"ה), אבל לצורך אחר, כבנין בית הכנסת, אסור.

בגמ', אלא גמרא גמירי לה, ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא. הכא נמי גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא.

ד]. וכתבו התוס' (ד"ה הא מקמי דליתי יחזקאל) "כלומר לדידך דאמרת דבזמן הזה הוי מדאורייתא, אם כן מקמי דליתי יחזקאל הוה ליה להקב"ה לאשמועינן דצריך ציון. ומתרגן, הרבה דברים דקים לן דאסורין מן התורה דלא כתיב בקרא אלא בהלכה, עד דאתא יחזקאל, והאי הכי נמי".

אמנם בב"ב (קמ"ז. ד"ה מנין למתנת שכ"מ שהיא מן התורה) כתבו התוס' וז"ל: לאו מן התורה דוקא קאמר, דהא רב נחמן גופיה אית ליה לקמן דאינה כשל תורה ועשאוה כשל תורה אלא אסמכתא בעלמא הוא דקאמר [וכו'], וכה"ג איכא בפ"ק דמ"ק גבי ציון שהוא מדרבנן, ופריך התם [וכו'] ועל כרחך ציון מדרבנן היא כדאמר בנדה (נז), עכ"ל.

ולכאורה לפי פ"י התוס' שם בב"ב, וכן פשוט דברי הגמ' בנדה שציינו התוס', צריך להבין תמיהת הגמ' הכא, ועד דאתא יחזקאל מאן אמרה, אדרבא היא הנותנת כיון שאינה מן התורה, אלא מדברי סופרים, אין לה רמז בתורה אלא רק בדברי יחזקאל.

ה]. והריטב"א בסוג' פירש: "רמז לציון קברות מן התורה מנין. יש שפירשו דאי לאו דאורייתא לא הוו רבנן שרו לציון במועד, וליתא דאפי' תיהוי דרבנן כדאי הוא לעשותו במועד דצורך רבים הוא, ואפילו תימא דחולו של מועד דאורייתא שהרי מסרו הכתוב לחכמים, אלא הכי פירושא כי זה ודאי ענין גדול הוא ושמירה רבה ואי אפשר שלא יהא רמז לזה בתורה דאפילו מאי דאמרי אינשי רמיזא בתורה ללמוד ממנו דרך ארץ כדאמרי' התם (ב"ק צ"ב). וכל שכן זה".

אך הקרן אורה מפרש באופן אחר: "ואפשר לומר דבאמת אסמכתא בעלמא הוא, וכדאמר ר"ש בן פזי רמז לציון מן התורה מנין, משמע דאין זה אלא רמז בעלמא, אלא דאי לאו דהוי רמיזא באורייתא לא היו מתקנים הדבר הזה מאליהם, שלא להפסיד את ארץ ישראל", ערו"ש.

ו]. והנה התוס' בנדה שם הקשו, דהרי קברי עכו"ם אינם מטמאים באהל, ולקמן בסוג' מבואר, שאין מציינים אלא על דבר המטמא באהל, ואם כן איך הביאה הגמרא רמז מן האמור ביחזקאל לענין קברי גוג ומגוג שהם עכו"ם, וק"ל כרשב"י (ב"מ ק"ד): שאין עכו"ם מטמא באהל, שנא' אדם כי ימות באהל, אתם קרויים אדם ולא עכו"ם. ועי' בהגהות הב"ח בסוג' אות ה'. התוס' שם תירצו, מה שמציינים לפי שעה ציון משום טומאת מגע ומשא א"כ לכל הפחות יש לציון בטומאת אהל, ונקט אדם לאפוקי עצמות בהמה. ולמאי דבעי למימר ביבמות (ס"א): שאף במגע ומשא אינן מטמאים דסגי בכיסוי עפר, צ"ל דהתם הוי רק לנקות הארץ מן המתים. ע"כ.

המנחת חינוך (מצוה רס"ג, י"ג) מתרגן, שנראה מן הכתובים בספר זכריה (י"ב, ב), שבמלחמה זו יפלו גם מן היהודים ח"ו, ואם כן יש לומר, שמשום כך יהיו צריכים לציון על הכל. וכבר כתב כן בח"י תלמידי רבינו יחיאל מפאריש בסוג', בשם רבינו אלחנן, דהתם משום פושעי ישראל שיהרגו במלחמתם עם גוג ומגוג וכו', עיי"ש.

בנתיבות הקודש (זבחים ק"ג) הביא תירוץ בשם האור שמח, על פי מה שידוע מהגר"א, שאמנם קברי עכו"ם אין בהם טומאת אהל, מכל מקום כשהטומאה רצוצה, שאין מעליה אהל טפה, אזי כל הנוגע באויר שעל גביה, נחשב כאילו נגע בטומאה עצמה, ואין זה בגדר טומאת אהל, אלא בגדר טומאת מגע, ועל כן דין זה ישנו גם בקברי עכו"ם, ומפני זה יהיה צורך לציון אף על קברי העכו"ם.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

ז]. אמנם הערוך לנר בשו"ת בנין ציון (סוף סי' קי"ט) רוח אחרת עמו מכל הני רבוורתא, וז"ל: "יש לספק אם חיוב ציון קברות הוא מן התורה או מדרבנן, דממה דקאמר במו"ק עד דאתי יחזקאל מאן קאמר ומשני גמרא גמירי לה, משמע דלר"ש בן פזי עכ"פ מדאורייתא הוא, וכן י"ל לכל הני טעמי דאמוראי אחריני דלכולהו גמרא גמירי לה ואסמכי' אקרא, וכן משמע דהא על מה דקאמר רמז לציון קברות מן התורה מניין, קאי כל תירוצים דאמוראים שם. ואע"ג דבנדה (ס) על מה דאמרינן דכותים נאמנים על ציון קברות דקאמר ואף על גב דמדרבנן הוא כיון דכתיב מזהיר זהירי בי. י"ל דקרי שם דרבנן כיון דמה שנמסר למשה מסיני להכותים הוא מדרבנן כיון דלא מודים בתורה שבע"פ הלכך אפשר דלכו"ע הוא מן התורה", עכ"ל. וקצת תימה על הפשיטות בדברי קדשו, מדברי התוס' בב"ב שהבאנו לעיל, והיאך שייך לומר לשון "לכולי עלמא הוא מן התורה", וצ"ע.

בגמ', אריב"ל כל השם אורחותיו זוכה ורואה וכו' רבי ינאי הנה לי וכו'.

ח]. בספר דף על הדף באתרין, העתיק ידידי הרה"ג המחבר שליט"א מה שכתב הג"ר אליעזר פלצינסקי (קול התורה, קובץ סב ע' קט): בעירנו דווינסק היה אחד מחשובי תלמידי החכמים בעל נכסים מנכבדי העיר, הרב ר' לייב, והיו קוראים אותו ר' לייב חריף לפי גודל חריפותו ורוב גדלו בתורה, והיה מיוודד מאוד עם רבי מאיר שמחה [האור שמח] והיו מפלפלים שעות רבות בתורה, ור' מאיר שמחה כיבדו לפי רום ערכו הגדול. פעם אחת היו יושבים שניהם בבית המדרש הגדול שבעיר דווינסק בשעה שהיה שם שיעור לכשלושים בעלי בתים ע"י ת"ח אחד, והרב ר' לייב חריף הנ"ל שמע איך המגיד שיעור מסביר איזה ענין לבעלי בתים, ומיד שאלו קושיא עצומה על דבריו עד שלא היה המגיד שיעור יכול לענותו דבר. נפנה אליו ר' מאיר שמחה ממקום מושבו למעלה בכותל המזרח וירד עד לסוף בית המדרש ושאל לר' לייב בתמיה "וכי אחד שאינו יודע בין ימינו לשמאלו יכול לשאול שאלות". מיד נשתתק ר' לייב ויצא בכבושת פנים מבית המדרש והמגיד שיעור המשיך בשיעורו. ורבתה פליאה בבית המדרש, וכי אותו ר' לייב שהיה ידו של ר' מאיר שמחה ישאל שאלה כזאת, עד שר' מאיר שמחה יבטלו כ"כ וירד ממקום מושבו למעלה עד לקצה ביהמ"ד ויאמר לו כי שאלתו אינה ראוי' לישאל, ועוד וכי דברי הבאי שאל עד כדי כך שר' מאיר שמחה אומר לו שאינו יודע כלל בין ימינו לשמאלו, וגם ר' לייב חריף עצמו היה כמשתומם ולא ידע את נפשו ממה שאמר לו ר' מאיר שמחה, ומיד לאחר שהגיע ר' מאיר שמחה לביתו, נכנס אליו ר' לייב הנ"ל ושאלו הלא לכאורה יפה שאלתי לו ומה תשובה יש לכם על שאלתי.

וענה לו ר' מאיר שמחה בחביבות וכי אמרתי ששאלתכם אינה שאלה, אני רק אמרתי גמ' במועד קטן, וכוונתי היתה לדברי הגמ' במו"ק ה' מה שאמר רבי יהושע בן לוי כל השם אורחותיו זוכה ורואה בישועתו של הקדוש ברוך הוא שנאמר ושם דרך אראנו בישע אלוקים אל תקרי ושם אלא ושם, ומספרת הגמרא דוגמא לזה על רבי ינאי דהוה ליה ההוא תלמידא דכל יומא הוה מקשי ליה, בשבתא דריגלא לא הוה מקשי ליה, משום שאז היו באים עוד אנשים לשמוע את ר' ינאי, ואי ישאל לרבו שאלה שאינו יודע להשיב עליה נמצא שיכלים את רבו בפניהם, משו"כ לא שאל, וקרי עליה ר' ינאי ושם דרך אראנו בישע אלוקים, היינו שהוא שם אורחותיו בעולם הזה ולא שאל את רבו שאלה בזמן כזה שהיה יכול להיות שאולי יכלם. כך גם אתם ידידי ר' לייב, היה עליכם לדעת בין שין ימנית לשין שמאלית של ההוא קרא ד"ושם דרך", ולא הייתם צריכים לשאלו בשעה שהוא אומר שיעור לכשלושים בעלי בתים, וע"י שאלתכם הוא נכלם בפניהם שאינו יכול לענות לכם, ות"ח צריך שישום אורחותיו כאותו תלמיד של ר' ינאי, [ע"כ המעשה, וממשיך הג"ר אליעזר הנ"ל] והנה כשנתבונן בתשובת ר' מאיר שמחה מדברי הגמ' במו"ק הלא דבר הוא, שאותו תלמיד של ר' ינאי ודאי היה מגדולי החכמים עד שהי' מתלמידי הקרובים של ר' ינאי שכל יומא הי' מקשי לי, ושאלותיו שהיה שואל לר' ינאי, לא היו סתם שאלות, כי אם שאלות הנצרכות לעצם לימוד הענין האיק לאסוקי שמעתתא, וכמו דחזינן בב"מ פ"ד דכי נח נפשיה דרבי שמעון בן לקיש, והוה קא מצטער רבי יוחנן בתריה טובא, אמרו רבנן מאן ליזיל ליתביה לדעתיה ניזיל רבי אלעזר בן פדת דמחודין שמעתתיה, אזל יתיב קמיה, כל מילתא דהוה אמר רבי יוחנן אמר ליה תניא דמסייעא לך, אמר את כבר לקישא, בר לקישא כי הוה אמינא מילתא הוה מקשי לי עשרין וארבע קושייתא, ומפרקינא ליה עשרין וארבעה פרוקי, וממילא רווחא שמעתא, ואת אמרת תניא דמסייע לך, אטו לא ידענא דשפיר קאמינא, הוה קא אזיל וקרע מאניה, וקא בכי ואמר היכא את בר לקישא, היכא את בר לקישא, והוה קא צווח עד דשף דעתיה, בעו רבנן רחמי עליה ונח נפשיה ע"כ.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

ביהמ"ד דקה
דרכי יצחק

St. Thomasstraat 26 2018 Antwerpen

שפיקוב

והוא ששאלות הנשאלות בבית המדרש אינן סתם שאלות, אלא הן חלק מכל התורה אשר היא נצח נצחים, והוא דרך לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, וכמו שאמר ר' יוחנן על ריש לקיש, וכי סבורים אתם ששאלות שהיה ריש לקיש שואלני היו סתם שאלות, אלה היו שאלות שעל ידיהן היה מתברר הענין לעמקו, וממילא רווחא שמעתא, וכמו כן כאן אותו תלמיד של ר' ינאי שלא שאל את רבו בשבתא דריגלא אין זה סתם סיפור דברים, אלא ה' צריך כאן חשבון מיוחד לוותר על מעלת השאלות אשר הם חלק מנצחיות התורה לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא כדי שרבו ר' ינאי לא יכלם ח"ו.

וזהו מה שקרא עליו רבו ושם דרך כל "השם" אורחותיו וכו', והוא שיודע לחשב ולשום חשבונה של תורת הנצח, ובמקום שיש חשש שמא יכלם רבו כגון שבתא דריגלא, נתגבר על עצמו והשכיל בחשבונו שלא להקשות לרבו, וזהו מעלת "גבורה שבנצח", אשר מתגבר ועוצר בעצמו שלא יקשה לרבו אפי' שזה על חשבון הבנת דיני התורה לפרטיה אשר זהו נצח נצחים, ועליו נאמר אראנו בישע אלוקים, שזוכה ורואה בישועתו של הקדוש ברוך הוא.

והנה לפני כמה שנים סיפרתי כל המעשה הזה להגאון ר"י אברמסקי זצ"ל, ונהנה עד למאוד מחכמת תשובת ר' מאיר שמחה, ושמעתי שבמשך תקופה חזר ע"ז כמה פעמים והתפעל מזה מאוד, וקלטו לר' מאיר שמחה שענה תשובה במקומה. עפ"י יש להוסיף שמדה כנגד מדה, עקב אשר הוא התגבר על עצמו ומנע מלשאל קושיות, זוכה - ורואה בישע אלוקים, והוא עפ"י דאיתא במכות (י"א): לגבי יהודה שמע ד' קול יהודה וגו' לא הוה ידע לפרוקי קושיא, ע"ז ביקש עליו מרע"ה "ועזר מצריו תהיה", הרי שיישוב הקושיות הוא בכלל העזרה והישועה, וזהו הישע אלוקים שזוכה לזה התלמיד שקשה לו ואינו מקשה לרבו ברבים, יזכה בעצמו להבין לפרק ולתרץ את קושייתו, ע"כ מספר דף על הדף.

ט]. וזכה הרב פלצינסקי הנ"ל לכוון לדברי קדשו של השפת אמת על אתר, וז"ל: "כל השם אורחותיו זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה, ופי' רש"י המחשב הפסד מצוה כו'. ולולי דבריו נראה דמייירי אפי' שני הדרכים הם למצוה רק ששוקל לעשות המצוה שלא יבא מכשול ע"י, כעובדא דההיא תלמידא שלא הקשה לר"י בשבתא דריגלא, ופי' הריטב"א דאע"ג שהי' צריך לידע התירוץ נתישב בעצמו שיותר מכשול יוכל להיות מהשאלה ממה שלא ידע שאלתו ע"ש, ונראה דזה הכוונה זוכה כו' שכיון שמניח השאלה ע"י החשבון לשם שמים הש"י בעצמו מאיר עיניו ומוצא התשובה בעצמו, וכמו כן בכל המצוות כשממעט בכוונה לשם שמים הש"י מושיע לו בזה המיעוט, וז"ש אראנו בישע אלהים", עעו"ש פי' נוסף.

דף ה ע"ב

בגמ', מאי שדה בוכים וכו' שדה שמפטרין בה מתים וכו' משום יאוש בעלים נגעו בה.

י]. פי' רש"י, לפי שהביאום ממקום רחוק, גדלדל אבר אחר ונפל שם ונתיאשו אלו על אלו והניחוהו שם.

החתם סופר (ח"ב אבהע"ז סי' קל"ב) דן בענין אי יש קפידיא לקבור איברים שנפלו בחיים יחד עם המת בקברו. וכתב החת"ס דמשמע קצת מהגמ' כאן דאין קפידיא כ"כ בדבר, דאי היה קפידיא כל כך להביאם ממש עמו בקברו, בודאי שלא היו מתייאשים זע"ז, שהרי היו צריכים הנושאים להביאו שלם אל קברו, אע"כ שהאברים שנפלו ממנו נקברו במקומם, והי' כל אחד סומך על חברו שיקברוהו שם בין כך נשכחו האברים בשדה בוכים.

ובשו"ת באר שרים (חלק ה' סי' י"ד ס"ק ב') כתב: ובעצם ראיית כק"ז מרן החת"ס מש"ס מוע"ק יש לשדות נרגא, דהרי בהדיא תנן במתניתין אהלות (פרק ח"י, מ"ד) שדה בוכים לא ניטעת ולא נזרעת ועפרה טהור ועושיין ממנה תנורים לקודש, הרי דבהדיא עפרה טהור ואין חשש טומאה כלל בשדה בוכים. והר"ש באהלות [וכבר ציין עליו הרש"ש במקומו] כתב דהוא שדה שמספדין בו המתים ולא נגעו בכלל בחשש טומאה ושם מתוועדים האבלים, ועיי' בראב"ד (הל' טומ"מ פ"ה ה"ד, ושם בכס"מ) שכן כתבו, ועיין היטב ביאור הגר"א (ח"י"מ סי' שע"ז ס"ק"ב) שכבר עמד בתימה קיימת על רש"י מדברי מתני' דאהלות זו ודו"ק היטב. והגר"א במוע"ק גרס שדה כוכין בשם הערוך, וזה שרגילים לקבור מתים ומניחים המתים בכוך עד שיבא הקובר, והטומאה משום מת שלם ולא נוגע לאברים. ועכ"פ משדה בוכין אין כלל ראי'. ועיין חזון איש (אהלות סי' כ"ד סוף סק"ו) ודו"ק. כך מדברי רש"י צ"ע ואין ללמוד עוד ראייה מדבריו ועדיין צ"ע. עכ"ד באר שרים.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

ביהמ"ד דקה
דרכי יצחק

St. Thomasstraat 26 2018 Antwerpen

שפיקוב

יא. איברא, דאין הצורך להרחיק עד ביאור הגר"א לתמוה על רש"י בסוג', דבאמת אלו הם דברי הריטב"א על אתר, שהעתיק לשון רש"י וכתב ע"ז וז"ל: ואין זה הפירוש נכון כלל, חדא דלישנא דיאוש בעלים לא משמע הכי, ואמאי קרי לאנשי העיר הראשונה בעלים, ועוד דלישנא דמפטירין בה

מתים מה הפטרת מתים יש כאן, אין כאן אלא הפטרת חיים שנפטירין אלו מאלו, ועוד שזו חששא רחוקה לומר שנפל שם אבר ואם נאמר דחיישינן שמא קברוהו שם הוה ליה כשדה שאבד בה קבר, ועוד היכי תנן במתני' התם שדה בוכין עפרו טהור ועושין ממנו תנורים לקדש. והנכון כמו שפירש רבינו שמשון ז"ל שהוא מקום רחוק מבית הקברות מזומן להושיב שם המטה ומתעוררין ובוכין שם ואומרים עליו צידוק הדין וענינין של מת [וכו'], עכ"ל.

ואף החת"ס כתב דקצת ראייה איכא, והמעייין בתשובתו יחזה, דהוא נדחק להקל שם דהוי מעשה של בדיעבד, באסון גדול של הרבה מתים מאחב"י שנקברו חלקי אברים בכמה מקומות, והוא מתעקש לנחמם שכראוי עשו.

ועוד, דהאזהרה"ק בפ"י ראשון לציון בסוג' הביא כל הפירושים על שדה בוכין, ומצא דוחק אף בפ"י הר"ש הנ"ל: וז"ל: ג' שיטות בפ"י דהאי סוגיא, א' היא שטת רש"י שמתיאשים המביאין המתים לקברן לפעמים שנופל שם אבר המדולדל ומתיאשים אלו על אלו והניחוהו שם. ב', שיטת רבינו שמשון בפ"י דאהלו' וגם הראב"ד מפרשים דמתיאשים בעלי השדה ממנה וזוכים בה רבים ולזה אין נוטעין בה כו' משום דאסור לקלקלו כו' יעש"ד. ג', היא שיטת רמב"ם שכתב בפ"ב מה' טומאת מת וז"ל: שדה בוכין והוא המקום הקרוב לבית הקברות כו' מפני שהוא קרוב לבית הקברות כבר נתיאשו בעליו ממנו לפיכך אפשר שיבא אדם ויקבור בו מפני זה חששו לו כו' יע"ש. לפירש"י ז"ל קשה, היכן הוזכר נפילת אבר שיאמר עליו יאוש העיקר חסר, והגם שנגמע דוחק זה עוד קפה מי יאמר דישנה לחששא בעולם דניחוש לנפילת אבר, וניחוש ג"כ ליאוש בעלים. ועוד דתיבת יאוש אינה צודקת בדרך זה, ושכחת בעלים הול"ל, והוא ז"ל דחק להלבישה ואמר נתיאשו אלו על אלו ואינו מחזור. ולפ"י ר"ש והראב"ד קשה מאי חידותא דשדה בוכין דקתני אינה נטעת, ליתני הרי היא של רבים, ומשתמעא מלתא דדין של רבים יש לה, ואם כונת התנא לומר דזה מיקרי קלקול, הא לא אצטריך, פשיטא דקלקול הוא. אלא ודאי דכדברי הרמב"ם עיקר, דכיון דהשדה קרובה לבית הקברות איכא יאוש בעלים, וחיישינן שיקבור אדם שם מת ואיכא ספק טומאה, ולהכי מני לה בהדי שאר בית הפרס דכלהו אית בהו חשש טומאה, עעו"ש.

ועי' בערוך לנר (סוכה ל: ד"ה ברש"י וקרקע) דמקיים פירוש רש"י בסוגיין, ואף מדייק דכן ס"ל להתוס' שם בסוכה, עיי"ש.

יב. בשו"ת משנה הלכות (חט"ז סי' קי"ג) הביא דברי הבאר שרים הנ"ל והסכים לתמיהתו על החת"ס, והוסיף עליו: "ולפענ"ד להעיר על שלא ציינו כלם לדברי הרדב"ז בתש' החדשות (ח"ח מכת"יק סימן קצ"ז) על מה שנהגו במצרים להוליך עצמות לירושלים אם יפה הם עושים, תשובה יפה הם עושים לעלותם לירושלים דקבלה בידינו שאין תחיית המתים אלא בעמק יהושפט ושם ירדו הנשמות לגוף ונמצא מגלגל מחילות ואפילו מתי ארץ ישראל לא יקבלו הנשמות אלא שם. אבל צריך לזהר שלא ישאר מהמת כלום שאם ישאר ממנו אבר הרי הוא מעוכב עד שיתגלגל ויבא, ואם מותר לפנותו כדי לקברו עם אבותיו שנוח לו לאדם לשכב עם אבותיו כ"ש וק"ו להעלותו לירושלים תוב"ב דודאי נוח לו ולנשמתו אפילו בלא תנאי יפה הם עושים, וצריך להוליך עמו גם עפר תבוסתו שלא ישאר שם כלום ואז מותר לתת מת אחר לתוך הקבר עכ"ל [רדב"ז]. ומבואר מדברי הרדב"ז ז"ל דאפילו נקבר כולו אלא שאח"כ לקחו חלק מהמת ועברוהו לקבר אחר בא"י ונשאר אבר אחד יהי המת מעוכב לתחיית המתים עד שיתגלגל אותו האבר ויבא אצל הגוף כולו, והוא פלא".

ולענ"ד לא זכיתי לראות היכן ראה הגאון המשנה הלכות בדברי הרדב"ז שאותו האבר יבוא אצל הגוף כולו. וכונתו ברורה, שכיון שאבר אחד נשאר בחו"ל לא ניצל מגלגול מחילות, אך לא זכר כלום שצריכים כל האברים להיות יחד.

יג. מן הענין לציין, שהחת"ס בתשו' הנ"ל מציין בקצירת האומר עוד ראייה לדבריו, ומצווה לעיין ברש"י בספר שופטים (פרק י"א, ל"ט), שמשמע כדבריו. וכונתו, מה שכתב שם רש"י, גבי עונשם של פנחס ושל יפתח הגלעדי שלא באו זה אצל זה להתיר הנדר להקריב בתו של יפתח, וז"ל רש"י: "גזרו שלא יעשה אדם עוד כן שאלו הלך אצל פנחס, או הוא בא אצל, היה מתיר לו נדרו עמדו בגדולתן ומבין שניהם אבדה, ונפרע מהם, פנחס נסתלקה שכינה הימנו, שנאמר בדברי הימים לפני' ה' עמו למדנו שבסופו אינו עמו, ויפתח הוכה בשחין וניפול אברים שנאמר ויקבר בערי גלעד". ולמד החת"ס מזה שאם היה חיוב להביא האברים יחדיו, היו קוברין אותו במקום אחד.

הערות והארות יתקבלו בברכה ויבואו בס"ד ובל"י בדפים הבאים בשם אומרם: rabinoviz@gmail.com